כיתות ז'-ט' | גמרא | שיעור 3 מתוך 3 | 45 דק' | תענית כג ע"א

חמ"ד: הסוגיה אינה בתכנית החובה בגמרא לחט"ב; מתאימה להעשרה, לתפילת הגשם ולשיעורי אגדה. ממלכתי: העשרה; מתאים גם לתרבות יהודית-ישראלית.

"כי היכי דשתלי לי אבהתי": החרוב ושבעים שנות שינה

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יקראו את סיפור החרוב ויסבירו את תשובת הנוטע: "כי היכי דשתלי לי אבהתי".
- התלמידים יקראו את סיפור שבעים שנות השינה ויתארו מה מצא חוני כשהתעורר.
- התלמידים יסבירו את המשפט "או חברותא או מיתותא" ואת פירוש רש"י.
- התלמידים ינסחו תשובה אישית לשאלת היחידה.

❓ השאלה הגדולה של היחידה

מה כוחה של תפילה, ומה כוחו של אדם אחד בתוך הדורות?

חוני המעגל מתפלל ומשנה את מזג האוויר, ננזף על ידי שמעון בן שטח, ובסוף ישן שבעים שנה ומגלה שאיש לא מכיר אותו. בכל שיעור נראה פן אחר של כוחו, וגם את גבולותיו.

🧪 פתיחה: עץ שלא תאכלו ממנו

שואלים: **הייתם שותלים עץ שייתן פירות רק בעוד שבעים שנה? למה?** אוספים נימוקים בעד ונגד. (5 דקות)

📖 הסבר למורה

רבי יוחנן מספר שחוני "היה מצטער" כל ימיו על הפסוק "בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחלמים" (תהלים קכו, א): איך אפשר לישון שבעים שנה, כמו שבעים שנות גלות בבל (רש"י)? יום אחד ראה אדם נוטע חרוב, ושאל: תוך כמה שנים הוא נותן פרי? "עד שבעין שנין". ואתה בטוח שתחיה שבעים שנה? הנוטע ענה: אני מצאתי עולם עם חרובים; כמו שאבותיי שתלו לי, אני שותל לבניי.

חוני ישב לאכול ונרדם. "אהדרא ליה משוניתא" (רש"י: סלע עלה סביבו), ונעלם מעיני אנשים, וישן שבעים שנה. כשהתעורר ראה אדם מלקט מהחרוב: "בר בריה אנא", אני הנכד. הלך לביתו ושאל על בנו, ואמרו לו: בנו כבר לא חי, נכדו כן. אמר "אני חוני המעגל" ולא האמינו לו. בבית המדרש שמע את החכמים אומרים שהלימוד ברור "כבשני חוני המעגל", אבל גם שם לא האמינו לו ולא כיבדו אותו. "חלש דעתיה, בעא רחמי, ומית". אמר רבא: "או חברותא או מיתותא".

רש"י מפרש: "אם אין חביריו של אדם נוהגין בו כבוד כבתחילה, נוח לו שימות". זה סוף קשה, וכדאי (פירוש שלנו) להפנות את הדיון לעוצמה של קשר וחברות, ולשאלה מה אנחנו עושים כדי שאף אחד לא ירגיש לבד. שימו לב לרגישות: אם יש בכיתה תלמיד שחווה אובדן או בדידות, כדאי להכין את השיחה מראש.

📜 המקור (הגמרא מתוך ספריא, מהדורת William Davidson המנוקדת; רש"י מתוך ספריא, דפוס וילנא)

מילים קשות: **מְצָטַעֵר** = מתקשה, מוטרד; **חָרוּבָא** = עץ חרוב; **טָעֵין** = נושא פרי; **פְּשִׁיטָא לָךְ** = בטוח לך?; **אֲבָהָתִי** = אבותיי; **בְּרָאִי** = בניי; **נִים** = נרדם; **מְשׁוּנְיָתָא** = סלע (רש"י: "שן סלע"); **בַּר בְּרֵיהּ** = נכדו; **לָא הֵימְנוּהוּ** = לא האמינו לו; **חֲלַשׁ דַּעְתֵּיהּ** = נחלש, נעצב; **חַבְרוּתָא** = חברות.

גמרא, תענית כג ע"א: הפסוק שהטריד את חוני

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל יָמָיו שֶׁל אוֹתוֹ צַדִּיק, הָיָה מִצְטַעֵר עַל מִקְרָא זֶה: ״שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוּב ה׳ אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחֹלְמִים״, אָמַר: מִי אִיכָּא דְּנָיֵים שִׁבְעִין שְׁנִין בְּחֶלְמָא?

🔤 **תרגום חופשי שלנו (לא נוסח הגמרא):** אמר רבי יוחנן: כל ימיו של אותו צדיק (חוני) הוא היה מתקשה בפסוק הזה: "שיר המעלות, בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחלמים". אמר: האם יש מי שישן שבעים שנה בחלום?

(המשך): החרוב

יוֹמָא חַד הֲוָה אָזֵל בְּאוֹרְחָא, חַזְיֵיהּ לְהָהוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה נָטַע חָרוּבָא, אֲמַר לֵיהּ: הַאי, עַד כַּמָּה שְׁנִין טָעֵין? אֲמַר לֵיהּ: עַד שִׁבְעִין שְׁנִין. אֲמַר לֵיהּ: פְּשִׁיטָא לָךְ דְּחָיֵית שִׁבְעִין שְׁנִין? אֲמַר לֵיהּ: אֲנָא חָרוּבָא בְּעָלְמָא אַשְׁכְּחֵיהּ. כִּי הֵיכִי דְּשְׁתַלוּ לִי אֲבָהָתִי — שְׁתַלִי נָמֵי לִבְרָאִי.

🔤 **תרגום חופשי שלנו (לא נוסח הגמרא):** יום אחד הלך בדרך, וראה אדם שנוטע חרוב. אמר לו: זה, תוך כמה שנים נותן פרי? אמר לו: תוך שבעים שנה. אמר לו: ברור לך שתחיה שבעים שנה? אמר לו: אני מצאתי עולם עם חרובים. כמו שאבותיי שתלו לי, אני שותל גם לבניי.

(המשך): השינה

יָתֵיב, קָא כָּרֵיךְ רֵיפְתָּא, אֲתַאי לֵיהּ שִׁינְתָּא, נִים. אַהְדַּרָא לֵיהּ מְשׁוּפִיתָא, אִיכַּסִּי מֵעֵינָא, וְנִים שִׁבְעִין שְׁנִין. כִּי קָם, חַזְיֵיהּ לְהָהוּא גַּבְרָא דְּהוּא קָא מְלַקֵּט מִינַּיְיהוּ, אָמַר לֵיהּ: אַתְּ הוּא דִּשְׁתַּלְתֵּיהּ? אֲמַר לֵיהּ: בַּר בְּרֵיהּ אֲנָא. אֲמַר לֵיהּ: שְׁמַע מִינַּהּ דִּנְיֵימִי שִׁבְעִין שְׁנִין. חֲזָא לַחֲמָרָ[תֵּ]יהּ דְּאִתְיְילִידָא לַיהּ רַמְכֵי רַמְכֵי.

🔤 **תרגום חופשי שלנו (לא נוסח הגמרא):** ישב וכרך לחם (לאכול), באה עליו שינה ונרדם. עלה סביבו סלע, הוא נעלם מן העין, וישן שבעים שנה. כשקם, ראה אדם שמלקט מן החרוב. אמר לו: אתה הוא ששתלת אותו? אמר לו: אני הנכד שלו. אמר: מכאן שישנתי שבעים שנה. (ראה גם שהחמורה שלו הולידה עדרים, דור אחר דור.)

(המשך): הסוף

אֲזַל לְבֵיתֵיהּ אֲמַר לְהוּ: בְּרֵיהּ דְּחוֹנִי הַמְּעַגֵּל מִי קַיָּים? אֲמַרוּ לֵיהּ: בְּרֵיהּ לֵיתֵא, בַּר בְּרֵיהּ אִיתֵא. אֲמַר לְהוּ: אֲנָא חוֹנִי הַמְּעַגֵּל. לָא הֵימְנוּהוּ. אֲזַל לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, שַׁמְעִינְהוּ לְרַבָּנַן דְּקָאָמְרִי: נְהִירָן שְׁמַעְתָּתִין כְּבַשְׁנֵי חוֹנִי הַמְּעַגֵּל, דְּכִי הָווּ עָיֵיל לְבֵית מִדְרְשָׁא — כֹּל קוּשְׁיָא דַּהֲווֹ לְהוּ לְרַבָּנַן הֲוָה מְפָרֵק לְהוּ. אָמַר לְהוּ: אֲנָא נִיהוּ, וְלָא הֵימְנוּהוּ, וְלָא עָבְדִי לֵיהּ יְקָרָא כִּדְמִבְּעֵי לֵיהּ. חֲלַשׁ דַּעְתֵּיהּ, בְּעָא רַחֲמֵי, וּמִית. אָמַר רָבָא: הַיְינוּ דְּאָמְרִי אִינָשֵׁי: אוֹ חַבְרוּתָא אוֹ מִיתוּתָא.

🔤 **תרגום חופשי שלנו (לא נוסח הגמרא):** הלך לביתו ואמר להם: הבן של חוני המעגל חי? אמרו לו: בנו אינו, נכדו ישנו. אמר להם: אני חוני המעגל. לא האמינו לו. הלך לבית המדרש ושמע את החכמים אומרים: ברורות לנו ההלכות כמו בשנות חוני המעגל, שכאשר היה נכנס לבית המדרש, כל קושיה שהייתה לחכמים היה מתרץ להם. אמר להם: אני הוא. ולא האמינו לו, ולא נתנו לו כבוד כראוי לו. נחלש, ביקש רחמים, ומת. אמר רבא: זה מה שאומרים אנשים: או חברותא או מיתותא (או חברות או מוות).

רש"י, ד"ה היינו כחולמים

היינו כחולמים – כחלום נדמה גלות בבל שהיה שבעים שנה:

רש"י, ד"ה עד שבעין שנין

עד שבעין שנין – לא טעין פירא בטעינא קמייתא:

רש"י, ד"ה הכי גרסי'

הכי גרסי' אנא עלמא בחרובא אשכחתיה כי היכי דשתלי לי אבהתיי אנא נמי אישתיל לבראי:

רש"י, ד"ה אהדרא ליה משוניתא

אהדרא ליה משוניתא – עלתה סביבותיו שן סלע:

רש"י, ד"ה או חברותא או מיתותא

> או חברותא או מיתותא – ולא גרסינן הכא כחברי דאיוב אלא בבבא בתרא (דף טז:) גבי מעשה דאיוב אם אין חביריו של אדם נוהגין בו כבוד כבתחילה נוח לו שימות אי נמי משום הנך בריוני לא כתוב בספרינו:

רש"י על "או חברותא או מיתותא" ממשיך בהערה על נוסח הגמרא ובהפניה לבבא בתרא טז ע"ב. בדף העבודה אנו מתמקדים במשפט "אם אין חביריו של אדם נוהגין בו כבוד כבתחילה נוח לו שימות".

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בגמרא במפורש, ובצד השני פירוש, עם שם המפרש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהגמרא.

> 📜 **כתוב:** "כִּי הֵיכִי דִּשְׁתַּלוּ לִי אֲבָהָתִי — שְׁתַּלִי נָמֵי לִבְרָאִי"
>
> 💭 **מפרשים:** רש"י מביא נוסח אחר מעט: "אנא עלמא בחרובא אשכחתיה כי היכי דשתלי לי אבהתיי אנא נמי אישתיל לבראי". זו הערת נוסח; הרעיון זהה.

> 📜 **כתוב:** "אוֹ חַבְרוּתָא אוֹ מִיתוּתָא"
>
> 💭 **מפרשים:** רש"י: "אם אין חביריו של אדם נוהגין בו כבוד כבתחילה נוח לו שימות".

> 📜 **כתוב:** "הָיִינוּ כְּחֹלְמִים"
>
> 💭 **מפרשים:** רש"י: "כחלום נדמה גלות בבל שהיה שבעים שנה".

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: דף המקורות מהעמוד הזה (או הגמרא), דף עבודה, לוח

1. פתיחה: עץ שלא תאכלו ממנו (5 דקות)
2. הפסוק שהטריד את חוני, עם רש"י (5 דקות)
3. החרוב: קריאה דרמטית בזוגות (חוני והנוטע) (8 דקות)
4. השינה והשיבה: מה מצא חוני? (8 דקות)
5. "או חברותא או מיתותא": רש"י ודיון רגיש (8 דקות)
6. דף העבודה וכתיבת תשובה לשאלת היחידה (8 דקות)
7. כרטיס יציאה (3 דקות)

💬 שאלות בשלוש רמות

הבנה (מה כתוב?)

1. מה ענה הנוטע לשאלה "פשיטא לך דחיית שבעין שנין?"
2. מה מצא חוני כשהתעורר, בבית ובבית המדרש?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. מה פירוש "או חברותא או מיתותא" לפי רש"י?
2. איך סיפור החרוב עונה על הקושי של חוני בפסוק "היינו כחלמים"? (תשובה שלכם)

הערכה (מה דעתי?)

1. מה אנחנו "שותלים" היום עבור הדורות הבאים?
2. שאלת היחידה: מה כוחו של אדם אחד בתוך הדורות? כתבו תשובה עם ראיה מכל אחד משלושת השיעורים.

🏁 סיכום השיעור

זה השיעור האחרון ביחידה. חוני הוריד גשם בתפילה (שיעור 1), נשפט ונשבח (שיעור 2), ובסוף למד מהנוטע שאדם שותל לדורות, ושבלי חברות קשה לחיות. כל תלמיד כותב תשובה לשאלה הגדולה.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב על פתק:

1. השלימו: "כמו ששתלו לי אבותיי, _____".
2. דבר אחד שאני יכול לעשות כדי שחבר לא ירגיש לבד:

💡 הערות למורה

סוף הסיפור עוסק במוות. כדאי להכין את הכיתה, ולהעביר את הדגש לחברות, להכרה ולכבוד הדדי.

רש"י על "רמכי רמכי" עוסק בהתרבות בעלי חיים; לא הבאנו אותו כאן. בתרגום כתבנו בקצרה שהחמורה הולידה עדרים.

הפסוק "בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחלמים" (תהלים קכו, א) מוכר מברכת המזון בשבת; אפשר לשיר אותו בכיתה.

למתקשים: דף עם תמיכה, ובו מחסן מילים, שאלות בחירה ומשפטי פתיחה.

📝 בדף העבודה

שאלות על החרוב ועל השינה, טבלת "מה מצא חוני", "או חברותא או מיתותא" לפי רש"י, ו★ כתיבת תשובה לשאלת היחידה. מחוון מלא בעמוד השני.

יש גם גרסה עם תמיכה (מחסן מילים, שאלות בחירה, משפטי פתיחה ומחוון משלה), ודף סיכום של עמוד אחד לתלמידים, להדבקה במחברת או לחזרה לפני מבחן.

מקורות

- תענית כג ע"א (ספריא)
- רש"י על תענית כג ע"א (ספריא)
- תהלים קכו, א (ספריא)

מחוון: "כי היכי דשתלי לי אבהתי": החרוב ושבעים שנות שינה

1. "בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחלמים". רש"י: גלות בבל, שבעים שנה, נדמתה כחלום; וחוני תמה: "מי איכא דניים שבעין שנין בחלמא?", האם אדם ישן שבעים שנה?
2. שאל: תוך כמה שנים החרוב נותן פרי? ענה: שבעים. שאל: בטוח לך שתחיה שבעים שנה? ענה: "אנא חרובא בעלמא אשכחיה, כי היכי דשתלו לי אבהתי שתלי נמי לבראי", מצאתי עולם עם חרובים, וכמו שאבותיי שתלו לי אני שותל לבניי.
3. ליד החרוב: אדם מלקט, "בר בריה אנא" (הנכד). בבית: בנו מת, נכדו חי; לא האמינו לו. בבית המדרש: שמע שמשבחים את הלימוד "כבשני חוני המעגל", אבל לא האמינו לו ולא כיבדו אותו.
4. רש"י: "אם אין חביריו של אדם נוהגין בו כבוד כבתחילה נוח לו שימות".
5. תשובה פתוחה. ראיות: תפילתו הורידה גשם (שיעור 1); "ותגזר אמר ויקם לך" (שיעור 2); הנוטע שותל לדורות, ו"או חברותא או מיתותא" (שיעור 3).